

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XII. De naturâ cœli solique Germaniæ.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

eum tractum, ab Istro ad oceanum, bis ad decies centum millia passuum in longitudinem, aliquantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam à desertis Sarmatiæ prodidit. & cap. X I I I: Nec est minor opinione Finningia. Quidam hæc habitari, ad Vistulam usque fluvium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris, tradunt. Hinc etiam cap. I V, ejusdem libri, ultimum fluvium in Germaniâ recenset eundem Vistulam. Amnes, inquit, clari in oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus, sive Vistula, Albis, Visurgis, Amisus, Rhenus, Mosa. nam Guttalum esse eum amnem, qui hodiè vulgò dicitur Odera, suo loco ostendam.

Septentrionale Germaniæ latus cluisse oceanum septentrionalem, supra Norvagiam, Finnomarchiam, Scritofinniam, Lappiam, ac Finniam, jam antè dixi. has verò regiones, 10 quas ingentis insulas antiqui mortales esse putarunt, parteis fuisse Germaniæ, infra suo loco satis claris demonstrabo argumentis. Hinc auctor noster in libro de Germaniâ: Cetera oceanus ambit, latos sinus, & insularum immensa spatia complectens. Et Plinius libro II, capite C V I I I: Nam & à Germaniâ immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo. Mela dicto libro I I I, capite I I I: Germania hinc ripis Rheni, usque ad Alpes, à meridie ipsis Alpibus, ab oriente Sarmaticarum confinio gentium, quæ septentrionem spectat, oceani litore obducta est. & item in fine ejusdem capituli, post descriptionem sinus Codani, qui nunc vulgò est Oostsee: In eo sunt Cimbri, & Teutoni; ultra, ultimi Germaniæ, Hilleviones. sic legendum pro vulgato Hermiones, suo loco docebo. Est autem Hillevionum regio, quæ nunc Daniæ pars dicitur Halland. Quòd autem Agrippa Germaniæ longitudinem, ab oceano versus 20 meridiem & Alpeis, unâ cum Rhætiâ ac Norico, I O C L X X X V I tantum tradidit esse millium passuum; id de continenti ejus terrâ intelligendum: cujus extrema sunt in Cimbrico promontorio, nunc vulgari vocabulo Skage dicto. reliqua hinc trans prædictum finem Codanum, in insulis, ut dictum, computabantur.

Hæc igitur breviter de quatuor Germaniæ antiquæ lateribus sint dicta. ad singula postea ubi ordo operis pervenerit, pluribus patebit argumentis, sic sese ea habuisse.

Cæterò vastissimum hoc terrarum spatium meritò, ac summo jure Ptolemæo adpellatur ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΜΕΓΑΛΗ, id est, GERMANIA MAGNA, in descriptione Galliæ Belgicæ, & deinde lib. V I I I, in descriptione Europæ tabulæ tertiæ. item postea in elenchò provinciarum Europæ. siquidem, unâ exceptâ Sarmatiâ, omnium Europæarum regionum 30 fuit maxima. quamquam ad discrimen minoris Germaniæ, quæ erat cis Rhenum in Gallico solo, sic eam cognominasse videatur.

DE CISRHENANA GERMANIA, ita idem Ptolemæus ibidem: τῆς δὲ ἀπὸ τῆς Ἰβηρῆος χωρῆς ἢ ἐπὶ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς Ὀβριγγῆς πέτρας, καλεῖται Γερμανία ἡ κάτω. ἢ δὲ ἀπὸ τῆς Ὀβριγγῆς πέτρας, πρὸς μεσημβρίαν καλεῖται Γερμανία ἡ ἄνω. id est: Regionis qua Rheno adjacet, pars à mari ad Obringam usque amnem dicitur Germania inferior: pars verò ab Obringâ versus meridiem protensa, vocatur Germania superior. Et Cæsar de iisdem terris in belli Gallici comment. I: Plerosque Belgas esse ortos à Germaniis, Rhenumque antiquitus transductas, propter loci fertilitatem ibi consedisse. Dio lib. L I I I: Κελτῶν πρὸς τὴν Γερμανίαν καλεῖται, πᾶσι δὲ πρὸς τὸν Ἰσθμὸν καλεῖται, Γερμανίαν ὀνομάζει ἐξ ἐπιπέδου. hoc est: Celtarum quidam, quos Germania 40 vocamus, quum omnem Galliæ regionem, qua Rheno adjacet, occupassent, effecerunt uti ea Germania vocaretur. Mihi igitur quoque, in hoc opere, non eorum modò Germanotum nationes exponere consilium est, qui intra veræ germanæque & antiquissimæ Germaniæ terminos, ultra Rhenum, incoluerunt; sed cunctos etiam Germanicæ originis populos, cis Rhenum in Gallico solo sitos: item eos, qui trans Vistulam Sarmaticorum agrorum parteis quondam occuparunt. Proinde etiam, quidquid de Germanorum moribus dicitur, in univèrsum omnibus tributum intelligi debet. Ceterùm fineis Germaniæ Cisrhenanæ suo loco ostendam.

CAPUT XII.

50

De naturâ cæli solique GERMANIÆ.

Quæ Stensis antiquæ Germaniæ extremis finibus, proximus nunc fuerit locus, interiora ejus introspicere, naturamque cæli, ac soli cultum, in quantum ab hodierno cultu differt, diligentius considerare. Auctor igitur noster in libro de Germaniâ: Quis porro, præter periculum horridi & ignoti maris, Asiâ, aut Africâ, aut Italiâ relicta, Germaniam peteret, informem terris, asperam cælo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit? Hæc equidem de cæli asperitate, in quantum terra Germania cum australioribus mundi regionibus, Græciâ, Italiâ, atque Hispaniâ, cæli positu multo mollioribus, comparetur. At si duæ

zonæ, inter torridam ac frigidam hinc inde sitæ, rectè temperati habentur cœli: Germaniæ certè loca australiora, circa Danubium, omnium existimanda sunt temperatissima, ac saluberrima; ut quæ in ipso medio temperatæ zonæ tractu posita sunt. Neque verò hæc loca immitiore utuntur cœlo, quàm quæ in Italiâ circa Padum. unde eadem quoque frugum earumdem utrobique fertilitas. Quòd verò Danubius in Germaniâ glaciem ferat; Padus in Italiâ non item: in causâ est illi positus cœli sub septemtrionibus, tum nimia vicinarum Alpium asperitas, nivibus numquàm detecta. ab illo autem, quamvis Alpibus ab alterâ parte æquè propinquo, tamen situs versùs meridiem, & solis viam, mitioraque loca, frigus prohibet. Quocirca, non de Danubii tractu auctorem loqui, certum est. quem si asperiorum cœlo existimare velis, quàm Italianam; cum meridionalibus hujus partibus, quæ sunt 10 intra Apenninum, & circa urbem Romam, ubi haud dubiè auctor conscripsit librum de Germaniâ, conferas necesse est. Reliqua verò Germaniæ, quò quæque longiùs à solis fermitâ versùs septemtriones, ac zonam frigidam ascendunt, eò magis magisque immitia, cœli frigiditate asperantur. quorum extrema quia Romanis minùs cognita fuère, mediâ auctorem intelligere, mari oceano, ad Rheni, Amisîæ, Visurgis, atque Albis amnium ostia, contermina, omnino existimandum est; ut quæ Romanis præ aliis partibus maximè perspecta, bellis continuis, quæ in Frisiis, Chaucis, Chattis & Cheruscis, aliisque conterminis gentibus gesserunt, experientiam præbentibus. Hæ igitur partes si cum Italiâ & urbe Româ conferantur; asperrimæ sanè videbuntur. si verò cum septemtrionalioribus locis, versùs polum vergentibus, Norvagiâ, Svediâ, Livoniâ, Finniâ, Biarmiâ, Lappiâ, Finnorum- 20 que marchiâ, comparentur; fatis erunt miria.

In universum tamen ex potiori parte judicanti, omnis Germania meritò frigidior, horridiorque dici debet Italiâ, atque Hispaniâ, Græciâ, & aliis regionibus austrinis, sic enim Cæsar quoque Galliæ cœlum frigidum dixit, in belli Gallici comment. 1; quum tamen cœlum Galliæ, Germaniæ cœlo multo mollius lætiusque. Hinc rectè auctores, quum extremum aliquod frigus innuere vellent, Scythicum, vel Sarmaticum, atque Celticum cœlum nominarunt. Lucianus in libro de historiâ rectè conscribendâ: *Τοσούτη ψυχρότης ἐστὶν, ὑπὲρ τῶν κασιανῶν χιόνα, καὶ τῆς κρύσταλλον τῆς Κελτικῆς.* id est: *Tanta frigiditas inerat, qua & Caspias nives, & glaciem Celticam superaret.* Et Dio, lib. LXIX; de Adriano imperatore: *Ὅτι τῶν κεφαλῶν οὐκ ἐν θέρμῃ, εἶπε ἐν ψυχρῇ ἐκαλύφθη. ἀλλὰ ἔτι ἐν ταῖς χιόσι, ταῖς Κελτικαῖς, καὶ ἐν ταῖς 30 καύμασι τοῖς Ἀιγυπτιακοῖς γομφῶν αὐτῆς περιεβλήθη.* id est: *Nec enim umquam aut per nives Celticas, aut per calores Aegyptios opertum caput habuit.* Statius, silvar, lib. X, carm. 1:

*Parva loquor. tecum gelidas comes illa per arctos,
Sarmaticasque hiemes, Istrumque, & pallida Rheni
Frigora.*

Atque hæc de cœlo Germaniæ; quod, prout longiùs à solis viâ recedit, magis magisque terram subjectam asperat, imitemque & horridam reddit. De cetero totam in septemtrione esse sitam, ex cœli partitione adparebit. Hanc bifariam astrologi geographicque instituunt. Primum, respectu universi mundi, terminus inter septemtrionem & austrum constituitur circulus æquinoctialis, sive æquator. quidquid citra æquatorem situm, septemtrioni tribuitur; quidquid ultra, austro. Altera deinde partitio hujusmodi est: Quum 40 tota sphaera, sive totus terrarum globus in duo æqua secetur per æquatorem hemisphaeria; quorum alterum citra æquatorem superius, alterum ultra æquatorem inferius dicitur; quorum utriusque eadem est ratio, idemque habitus, & eadem conditio; ita, uti inferiùs habitantibus polus sit septemtrionalis, quem nos in superiore australem, vel antarcticum vocamus; & australis illis, qui nobis est septemtrionalis, sive arcticus: unumquodque hemisphaerium separatim & καθ' ἑαυτὴν in duas dividitur parteis; quarum alteram versùs æquatorem, auster obtinet; alteram versùs polum, septemtrio. Quum autem totum hoc terrarum spatium, ab æquatore ad polum in XC dividatur parteis, quos gradus 50 vocant latitudinis; medium inter septemtrionem austrumque obtinebit terminum gradus XLV. Supra hunc gradum in Europâ regiones sunt istæ: Galliæ pars maxima, ab Garumnæ ostio, & Rhodani Ararisque confluentibus, ad mare usque Britannicum: ipsæ deinde insulæ Britannicæ: Germania omnis antiqua, ad oceanum usque glaciale: & Sarmatia, ad eundem usque oceanum. Exempla jam ex auctoribus petere libeat, Martialis lib. IV:

An tibi promisit Rhenus, quod non dedit illi

Nilus? & arctois plus licuisset aquis?

Idem, lib. IX: *Me tibi Vindelicis raptum narrabat in oris,*

Nescia nec nostri nominis arctos erat.

Lucan^o, lib. I: *Fregit & arctoo spumantem vertice Rhenum.*

Et eodem libro postea:

*Inter Rhenum populos Alpeis que jacentes
Finibus arctois.*

Item lib. II: *Fundit ab extremo flavos aquilone Suævos
Albū, & indomitum Rheni caput.*

Et lib. III: *Gallorum tantum populis, arctog, subacta.*

Lib. V. *Quid juvat arctois Rhodano, Rhenog, subactis?*

Stattius, silvar. lib. I, carm. I V:

10 *Non vacat arctois acies, Rhenumq, rebellem
Pandere.*

Et lib. V, carm. II:

*Arctosne amneis, & Rheni fracta natalis
Flumina.*

Thebaid. lib. I: *Nec arctois ausim sperare triumphos,*

Bisque jugo Rhenum, bis adactum legibus Istrum.

Sed hæc exempla de celo Germaniæ produxisse sufficiat. De ipsâ terrâ sic Tacitus eodem libro postea: *Terra etsi aliquando specie differt, in univsum tamen aut silvis horrida, aut paludibus sæda: humilior quâ Gallias, ventosior quâ Noricum ac Pannoniam aspicit.* Et in eadem sententiam Mela, lib. III, cap. III: *Terra ipsa multis impedita fluminibus, multis montibus aspera, & magnâ ex parte silvis ac paludibus invia.* Taciti equidem exemplaria vulgata sic habent, ut supra perscripsi. at omnino placet, quamvis aliis displicuerit, quod doctissimus Lipsius super vocabulo *ventosior* disseruit; legendum esse *verticosior*. nam legisse Tacitum Melæ descriptionem Germaniæ, quis dubitet? quam hac in parte iisdem penè imitatus est verbis. *Quin* etiam, licet invitus aliquid in tanto auctore immutem; tamen haud facile inducor ne credam, scripsisse eum *humilior*. alienum quidpe ei, eandem rem continuo reperere, quamvis aliis paullo verbis. An non fati disertè dixerat *humidam* esse terram Germaniam, quum *paludibus sædam* pronuntiaret? Omnino. Malè igitur heic repetitur res eadem per vocem *humilior*. At *humilis*, & *verticosus*, rectè sibi invicem opponuntur. Ceterò malè heic distinxit Tacitus humilitatem, celsitatemque Germaniæ, per Galliæ ac Norici limiteis. nam etiam quâ Galliam spectat, maximâ parte, à Danubii fonte, sive lacu Brigantino, ad Roram usque amnem, satis verticosa est. Ipse Tacitus, eodem libro postea, sic testatur: *Ultra hos Catti in initium sedis ab Hercynio saltu inchoant: non ita effusis, ac palustribus locis, ut cetera civitates, in quas Germania patefcit. durant siquidem colles, paulatimque rarefcunt.* Catts Hassiam maximè, atque Thuringiam incoluisse, suo loco patebit. Rarefcunt igitur colles versus occidentem æstivum, quâ humilis jam palustrisque occurrit Vestofalia versus septentriones verò, quâ Cheruscis jungebantur Catti, memorandum est montis jugum, quod vulgò nunc adpellatur *der Harz*. Sed & de *Tanno* Mattiacorum monte, è regione Maguntiaci, bis testatur Tacitus; & de eodem, ac *Rheticone* Iuhonum monte, ex adverso Bonnæ, Mela: qui etiam altissimos hos omnium Germaniæ montium adseverat, ut suo loco ostendam. Certè hoc tractu, item supra, quâ Trebochos, Sequanos, ac Rauracos, Galliæ quondam populos adspexit Germania, ferè dixerim verticosiorem esse, quàm quâ Norico contermina. Proinde rectius sic distingvatur, uti humilis dicatur, quâ regiones sunt istæ: Cliviæ, Geldriæ, Hollandiæque partes trans Rhenum sitæ; dein Frisia, Vestofalia, Brunsvicensis Luncburgiensisque ducatus, Madoburgiensis Bremensisque episcopatus, Holfatia, Iulia, Mecheloburgiensis ducatus, Pomerania, Brandoburgiensis marchia, & Polonia minor cis Vistulam. reliqua hinc, in meridiem versus, paulatim collibus durefcunt; moxque montibus horridè asperantur. Sed de montibus suo loco *Paludum maximas* in Germaniâ recenfer Mela, loco prædicto, *Suesiam, Mesiam, Melsiacum*. singulæ quibus regionibus fuerint, haud facile dictu est. inter Rhenum Albimque fuisse, haud dubium est: heic quidpe in Frisiâ ac Vestofaliâ ingentes sternuntur hodièque paludes. loca verò trans Albim parum exactè Romanis cognita fuerunt. De montibus suo loco infra pluribus differam. De cetero sciendum, neque Melam, neque Tacitum ista de universâ Germaniâ dicta voluisse; sed de eâ tantum, quæ inter Danubium, Rhenum ac Vistulam amneis, mareque Germanicum & sinum Codânum continetur, vulgò Ptolemæi Germania existimata. quidpe quæ ultra Codânum sinum Germaniæ sunt antiquæ partes, Norvagia, Svedia, Finnomarchia, ac Lappia, vix Britanniam spectant, nedum Galliam. Heic verò nihil ferè aliud, quàm immensa montium juga, saxa perpetua, & rupes excelsæ. de quibus nihil illi in præ-

in prædictis locis meminerunt; quia minùs exploratum, quòd extra Germaniæ continen-
tem in insulis, ut illi opinabantur, polita erant. Hæc igitur de ipsius terræ Germaniæ natura.

De ejus fertilitate hæc noster superioribus subnectit: *Satis ferax, frugiferarum arborum
impatiens.* Sic equidem omnia vulgata habent exemplaria: ubi ab interpretibus vox *satis*
accipitur pro *sat.* Verùm ego longè aliam auctori fuisse mentem arbitror: scripsisseque
eum *satis ferax*, hoc est, *segetis ferax.* nam omnino debebat addidisse, cujus rei esset ferax
terra. sic enim *impatientem* dixit *frugiferarum arborum*; continuoque postea *pecorum secun-
dam.* Idem noster eodem libro infra: *Nec enim cum ubertate soli labore contendunt, ut pom-
aria conferant, hortos sepiant, & prata rigent.* Sic ego legendum censeo pro vulgata lectione,
quæ sic habet: *ut pomaria conferant, & prata sepiant, & hortos rigent.* quam jam alii ante me
corrige tentarunt in hæc verba: *ut pomaria conferant, prata rigent, hortos sepiant.* Verùm
horti rectiùs pomariis continuantur, quàm prata, quæ sæpè longiùs absunt. In verustiori-
bus exemplaribus legebatur, *ut pomaria conferant, & prata separent, & in nonnullis separa-
rent.* unde satis manifestè adparet, ab imperitis librariis locum miserè fuisse convulsùm.
Ceterùm prædictis verbis disertissimè auctor testatur, ubertatem soli numquàm Germa-
niæ defuisse; modò cura atque studium agriculturæ prisca illis Germanis adfuisse. Sed
frugiferarum arborum impatientem adfirmat fuisse: scilicet ob nimiam cœli asperitatem, fri-
gusque. Frugiferas heic arbores intelligit non pomum & pirum silvestreis, sive agresteis;
quas fuisse tum in Germaniâ testatur ipse eodem libro his verbis: *Cibi simplices, agrestia po-
ma, recens fera, aut lac concretum:* neque quercum, aut fagum, glandiferas arbores, quibus
immensa illa Hercynia silva fuit refertissima; neque corylum, cujus ubique proventus: sed
oleam, vitem, ficum, amygdalum, persicum, prunum, mespilum, cerasum, morum, item
malum Medicam, Armeniacam, Punicam, & id genus alias arbores; quibus Italia, ut nunc,
sic olim abundabat. Verùm tamen ne harum quidem omnium impatiens fuisse solum Ger-
maniæ, posterior comprobavit Germanorum sollertia. nam dimidia nunc pars ejus Ger-
maniæ, quam Ptolemaicam vulgus nominat, versùs meridiem posita, varia producit vitis
genera; in quibus generosissimum numeratur id, quod Rheni ripa mittit, quibusdam Ita-
licis non modò conferendum, sed & præferendum. Pomaria autem ubique conferuntur,
mirâ foli indulgentiâ, unde arborarii fructus abundantissimi, vario genere: nam præter
malum Medicam, atque Punicam, reliquæ arbores suprà nominatæ benignissimè prove-
niunt. Nec hortis sua deest variorum olerum leguminumque gratia. Porro, idem noster
eodem libro: *Aurum, inquit, & argentum propitii, an irati dii negaverint, dubito. nec tamen
affirmaverim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est?* Cur-
tium Rufum scrutatum esse in Mattiacorum agro, postea comperit ipse Tacitus; ut in Mat-
tiacis ostendam. Hodie, solum Germaniæ multis in regionibus esse argenti dives, vulgò
scitur. nec ignotum, Rheni flumina superioribus sæculis fuisse aurifera: unde nummis qui-
busdam aureis etiamnum cognomen Rhenanis. In Bojohami autem metallis hæc etiam
ætate nonnihil auri effoditur. Nec varia gemmarum genera eidem Bojohæmo defunt.
Unde satis patet, studium investigandi, curandique Martiæ illi præcium Germanorum gen-
ti defuisse, non res ipsas. Subjicit auctor superioribus ista: *Pecorum secunda, sed plerumque
improcera. ne armentis quidem suis honor, aut gloria frontis.* Hoc an de omni ad Danubium
usque Germaniâ dictum voluerit, equidem ego nescio. nam in Vestofaliâ, & continenti-
bus versùs septentriones regionibus, quos Romani olim omnium maximè armis pervaga-
ri sunt, prædiis que obsederunt, idem hodièque perquam verum est. at in reliquâ versùs
meridiem Germaniâ pecora nunc satis proceræ, & armentis ingens frontis honor atque dec-
us. Idem noster eodem libro: *Equi non formâ conspicui. & Cæsar, belli Gallici comment.
IV: lumentis, quibus maximè Gallia deletatur, quæque impenso parat pretio, Germani importatis
non utuntur. sed quæ sunt apud eos nata parva atque deformia, hæc quotidianâ exercitatione, sum-
mi ut sint laboris, efficiunt.* Hodie è diverso Gallia equos è Germaniâ impenso pretio coë-
mit: magnæque nonnullis Germaniæ nationibus ex equorum gregibus quærantur opes.
Sed jam dictis Germaniæ nostræ dotibus, adjiciantur & aliæ, quæ non minùs olim, quàm
nunc beatam eam reddiderunt; nempe condensis in saltibus opacisque in arbutis varium
genus ferarum ac volucrum, quæ ad victum usurpari solent; fluminum atque stagnorum
pisculentissimorum innumerabilis multitudo; fontes calidi, acidulique, qui multis locis sca-
turientes omni morborum generi medelam adferunt. Hæc omnia cum suprà dictis in unum
si conferas; manifestum jam erit, Germaniæ nostræ ad molliter luxuriosèque agendum
multa, ad benè commodèque vivendum nihil deesse. nam urbeis quoque, & ædificia, reli-
quis gentibus, unâ exceptâ Italiâ, nos habere præstantiora, nemo gnarus negare potest.